

kanie. Rozprawy magisterskie, licencjackie i doktorskie obronione na KUL w latach 1946-1984 (s. 385-398). Ponadto recenzowane są tu jeszcze różne prace o tematyce franciszkańskiej, a więc Księga pamiątkowa poświęcona znanemu nam już o. prof. S. C. Napiórkowskiemu (*Tradycja i otwartość. Księga pamiątkowa poświęcona o. Profesorowi dr hab. Stanisławowi Celestynowi Napiórkowskiemu*, red. ks. K. Kowalik SDB, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1999, ss. 404, s. 399-401), praca J. Łopaty OFMConv, *Współczesne interpretacje poznania Boga według św. Bonawentury*, Wyd. Ojców Franciszkanów, Niepokalanów 1999 (s. 401-403) oraz t. 9 *Studiów Franciszkańskich* wydawanych w Poznaniu przez o. Salezego Bogumiła Tomczaka OFM (s. 403-404). Oceniając inicjatywę i zawartość tomu należy odwołać się ponownie do słów Generała Zakonu. We wspomnianym liście napisał on w ten sposób: „Stanowi on [periodyk] wyraźny znak kompetencji i powagi grona profesorskiego, jego miłości dla badań naukowych, jak również woli uczestniczenia w filozoficzno-teologicznej refleksji Kościoła, w sposób szczególny Kościoła polskiego ale również refleksji świata franciszkańskiego” (s. 6).

JERZY FLAGA – LUBLIN

PRACE Z HISTORII KOŚCIOŁA

a) Ks. Stanisław Tymosz, *Synod archidiecezji lwowskiej z 1765 roku*, Lublin 1998, Redakcja Wydawnictw KUL, ss. 199.

Ma się wrażenie, że obecna polska historiografia kościelna nadrabia powojenne zaległości, jakie zaistniały w niej odnośnie do archidiecezji lwowskiej. Po dwóch zasygnalizowanych już wcześniej pracach poświęconych epoce średniowiecza¹, w tej chwili chcę omówić kolejną publikację dotyczącą tejszej archidiecezji w XVIII wieku. Jest nią książka, w której ks. Stanisław Tymosz, adiunkt w Katedrze Historii Źródeł Kościelnego Prawa Polskiego na KUL, zajął się synodem archidiecezji lwowskiej z 1765 r.

¹ S. Tyłus, *Fundacje kościołów parafialnych w średniowiecznej archidiecezji lwowskiej*, Lublin 1999 (por. notkę w „Revue d’Histoire Ecclesiastique”, 95 (2000) nr 1, s. 232-234); S. Tyłus, *Sieć parafialna łacińskiej archidiecezji halickiej w średniowieczu*, w: *Średniowieczny Kościół polski. Z dziejów duszpasterstwa i organizacji kościelnej*, red. M. Zahajkiewicz, S. Tyłus, Lublin 1999, s. 151-171 (por. „Przegląd Uniwersytecki”, 12 (2000) nr 5 (67) s. 25).

Cała praca składa się z czterech rozdziałów. W rozdziale pierwszym (*Archidiecezja lwowska w połowie XVIII wieku na tle ówczesnej sytuacji Kościoła w Polsce*) są omówione kolejno: sytuacja Kościoła w Polsce w połowie XVIII wieku, stan archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego w czasie objęcia rządów przez arcybiskupa Wacława Hieronima Sierakowskiego oraz rządy tegoż ostatniego w archidiecezji lwowskiej (1760-1780). W rozdziale II (*Zwołanie i przebieg synodu*) zostały poddane analizie: akt zwołania synodu, dyrektywy arcybiskupa W. H. Sierakowskiego na synod, jego uczestnicy oraz przebieg obrad. Przedmiotem rozdziału III jest problematyka statutów synodalnych. Została ona ujęta w 12 następujących punktów: 1) sprawy dotyczące wiary katolickiej, 2) życie i posługa kapłanów, 3) głoszenie Słowa Bożego, 4) nauczanie katechetyczne, 5) sakramenty święte i sakramentalia, 6) miejsca i czasy święte, 7) szkolnictwo, w którym wyróżniono seminaria duchowne i szkoły parafialne, 8) urząd dziekana, 9) postanowienia administracyjne (wybór sędziów diecezjalnych, wybór egzaminatorów, erekcja nowych archidiaconatów, rozgraniczenie dekanatów i parafii), 10) akcja charytatywna (szpitale i domy dla ubogich, bank pobożny), 11) zarząd dobrami kościelnymi, 12) zakony. W rozdziale IV autor przeprowadza szczegółową analizę źródeł statutów synodalnych. W punkcie pierwszym omawia redakcję i druk statutów, w punkcie drugim próbuje ustalić źródła uchwał synodalnych. Ks. Tymosz ustalił osiem typów źródeł statutów, a mianowicie: Pismo Święte, dokumenty patrystyczne, *Corpus Iuris Canonici*, konstytucje papieskie, Sobór Trydencki, Katechizm Rzymski, statuty synodów prowincjalnych i diecezjalnych oraz inne źródła.

Dla poprawnej oceny omawianej pracy ks. Tymosza trzeba przypomnieć przynajmniej trzy znane fakty historyczne. Pierwszy to ten, że arcybiskup W. H. Sierakowski (1699-1780) był jednym z bardziej aktywnych i zaangażowanych w działalność duszpasterską hierarchów w XVIII w. Drugi, że synody stanowiły bardzo ważny czynnik w stymulowaniu i organizowaniu życia kościelno-religijnego w poszczególnych diecezjach. I ostatni, że synody w archidiecezji lwowskiej nie były zwoływane zbyt często. Prowincja lwowska przyjęła dekrety Soboru Trydenckiego, który nakazywał zwoływać synody prowincjalne co trzy lata, a diecezjalne co roku, 8 listopada 1564 za rządów arcybiskupa Pawła Tarły (1561-1565). Dokonało się to na synodzie prowincjalnym we Lwowie z inicjatywy legata papieskiego Franciszka Jana Commendoniego. Następne synody zwołano dopiero w 1583 i 1593 za rządów arcybiskupa Jana Dymitra Solikowskiego. W XVII w. odbył się tylko jeden synod diecezjalny w 1641 r. za rządów arcybiskupa Stanisława Grochowskiego, po którym nastąpiła bardzo długa przerwa, właśnie aż do omawianego synodu arcybiskupa W. H. Sierakowskiego z 1765 roku.

W świetle powyższych uwag, nie ulega wątpliwości, że wybrany przez ks. Tymosza problem, mimo swojej wąskości tematycznej, w pełni zasługiwał na

podjęcie i opracowanie. Było to tym bardziej pożądane, że w dotychczasowych publikacjach na temat owej kresowej archidiecezji, było zasadniczo brak całościowego opracowania ustawodawstwa synodalnego. Jak już powiedziano, ustawodawstwo synodalne spełniło niezmiernie doniosłą funkcję i rolę w regulowaniu całokształtu działalności pastoralnej, administracyjnej oraz w zakresie sądownictwa kościelnego w poszczególnych diecezjach. Potwierdzają to m.in. motywy, jakie podano z okazji zwołania wspomnianego synodu z 1564 r. Wśród przyczyn szybkiego zwołania tegoż synodu wymieniono nie tylko aktualne wówczas zagrożenie wiary przez napływ herezji, ale także rozluźnienie karności kościelnej w życiu religijnym wiernych i obyczajach duchowieństwa².

b) Stanisław K. Olczak, Daniel Olszewski, *Parafia Skalbmierz. Zarys dziejów*, Kielce 2000, wydawnictwo „Jedność”, ss. 260 + résumé + 91 ilustracji³.

W przeciwieństwie do prowadzonych i zwykle wcześniej zaplanowanych przez różne środowiska i zespoły naukowe szerokich badań nad siecią parafialną w ujęciu generalnym⁴, monografie poszczególnych parafii pisane były przez pojedynczych autorów. Pisali je najczęściej badacze lokalni, zwykle na konkretne zamówienie, składane przeważnie przez rządców owych parafii. Do rzadkości należały monografie powstałe ze względów poznawczych, chociaż i takie występują w polskiej powojennej historiografii kościelnej. Przykładem może być wydana w 1964 r. monografia parafii zarządzanej przez zakon augustianów eremitów, Radomyśl nad Sanem z terenu diecezji krakowskiej, autorstwa Hieronima Eugeniusza Wyczawskiego OFM Observ. Badacze problematyki kościelnej i zakonnej korzystają z niej do chwili obecnej⁵. Ostatnio wpisali się w nurt tych badań dwaj następnii autorzy, wychowankowie środowiska historycznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego: S. Olczak i D. Olszewski, którzy napisali monografię parafii Skalbmierz leżącej w diecezji kieleckiej.

Monografia jest dwuczęściowa: część pierwsza obejmuje dzieje parafii do schyłku XVIII w., część druga – dzieje parafii w XIX i XX w. Część pierwszą opracował S. Olczak, część drugą – D. Olszewski. Należy dodać, że ten ostatni jest także współautorem monografii poświęconej parafii Kije położonej w tejże

² Patrz w pracy s. 23 oraz *Akta synodu prowincjalnego lwowskiego w roku 1564 odbytego. Z aktów Konsystorza Metropolitalnego Lwowskiego wypisał i wydał X. Seweryn Morawski*, Lwów 1860, s. 17-18.

³ Obaj autorzy są wychowankami historycznego środowiska naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. S. Olczak nadal jest związany z tym środowiskiem, D. Olszewski zaś z Instytutem Historii Akademii Świętokrzyskiej oraz Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach.

⁴ Jakkolwiek badania tego typu nie były obce innym środowiskom, to na szczególną uwagę zasługują tu badacze i historycy związani z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim, którzy od końca lat pięćdziesiątych prowadzą systematyczne badania nad siecią parafialną. Podjęte prace pisano z myślą o przygotowywanym atlasie chrześcijaństwa w Polsce.

⁵ *Augustiańska parafia w Radomyślu nad Sanem*, Warszawa 1964.

diecezji kieleckiej⁶. Autorzy postąpili tak zgodnie ze swoimi zainteresowaniami. S. Olczak skupia się w swoich dotychczasowych badaniach historycznych przede wszystkim na epoce od XVI do XVIII w. włącznie, przedmiotem zaś zainteresowań Olszewskiego są zasadniczo dwa ostatnie stulecia. Takie podejście do pracy daje gwarancję *a priori*, że monografia została opracowana dobrze, z właściwą znajomością problematyki. Jest to tym bardziej cenne, że parafia Skalbmierz nie posiadała dotychczas naukowej monografii historycznej. Istnieje jedynie kilka publikacji, w których zamieszczono ogólne informacje z przeszłości parafii w Skalbmierzu.

W części pierwszej zostały omówione następujące zagadnienia: początki ośrodka kościelnego i środowisko parafialne; duchowieństwo; uposażenie; życie społeczno-religijne; kościół i jego wyposażenie. Dołączony jest również aneks, który zawiera wyciąg z akt wizytacji generalnej przeprowadzonej na polecenie biskupa plockiego i zarazem koadiutora krakowskiego Jerzego Michała Poniatowskiego w 1785, gdzie jest podany opis parafii i kolegiaty w Skalbmierzu (s. 85-102). Podobny charakter posiada także część druga, z tym że zamieszczone dane odnoszą się do wieku XIX i XX. A więc omówione są tam: przynależność administracyjna parafii, jej organizacja i uposażenie; instytucje i stowarzyszenia parafialne; społeczność parafialna; budownictwo parafialne; nauczanie kościelne; nabożeństwo parafialne i praktyki religijne wiernych; funkcje społeczno-kulturalne środowiska parafialnego. W dołączonym aneksie są podane: krótkie życiorysy proboszczów i administratorów parafii Skalbmierz w XIX i XX w. (s. 221-226); wykaz wikariuszy (z datami ich życia) parafii Skalbmierz w XIX i XX w. (s. 227-230); wykaz członków różnych stowarzyszeń świeckich (Akcji Katolickiej w latach 1930-1933, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej w latach 1935-1939, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej w Topoli w latach 1935-1939, Stowarzyszenia Polskiej Młodzieży Męskiej w Skalbmierzu w latach 1930-1933, zarządu Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej w Skalbmierzu w latach 1934-1935, zarządu Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej w Topoli w latach 1935-1938, zarządu Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet parafii Skalbmierz w latach 1936-1939 i zarządu Katolickiego Stowarzyszenia Mężów parafii Skalbmierz w latach 1936-1938) (s. 231-234); Wykaz członków ruchu oporu ze Skalbmierza i okolicy 1939-1945 (s. 235-239) oraz Skład Rady parafialnej w Skalbmierzu na przełomie 1996/1997 (s. 240). Pracę zamykają dwa indeksy: osób i nazw geograficznych.

Cenne uzupełnienie pracy stanowią zamieszczone na końcu liczne (91), dobrej jakości kolorowe ilustracje przedstawiające świątynie, kaplice, ołtarze, krzyże, figury świętych, monstrancje, tablice ścienne itp.

⁶ D. Olszewski, E. Wiśniowski, *Parafia Kije. Zarys dziejów*, Kielce 1993.